

Μια μελέτη του Γκέρχαρντ Ποντσκάλσκυ στην έκδοση του Μορφωτικού Ίδρυματος

Η Ελληνική Θεολογία επί Τουρκοκρατίας

Του ΠΑΝΗ ΜΟΥΤΣΙΑΝΗ

Η επιστημονική διερεύνηση, και όχι η μεταφυσική, των θεμάτων της Ελληνικής Ορθόδοξης Θεολογίας, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, δεν έτυχε στον τόπο μας, ως φυσικών κληρονόμων του φαινομένου, ενδελεχούς και σε βάθος μελέτης, ώστε να αναδειχθούν τα ουσιαστικά και πρωταρχικά στοιχεία της Ορθόδοξης Πίστεως και της συνακόλουθης ελληνικότητάς της. Μετά το περίφημο έργο "Ορθοδοξία" του ρώσου Θεολόγου της διασποράς Ευδοκίμων και το οποίο μεταφράστηκε στα ελληνικά από τον αειμνήστο βολιώτη διανοητή Αγαμέμνονη Μουρτζόπουλο, έρχεται τώρα ένα άλλο σπουδαίο έργο δυτικού επιστάμονα να δει το φως της ελληνικής δημοσιότητας από το Μορφωτικό Ίδρυμα της Εθνικής Τραπέζης, σε μια προσεγμένη και με θεολογικά επιστημονικά κριτήρια, μετάφραση του πρωτοπρεσβύτερου και καθηγητή της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών Γεωργίου Μεταλλανού. Πρόκειται για την περιεκτικότερη μελέτη του γερμανού διδάκτορα φιλοσοφίας και καθηγητή της Αρχαίας, Βυζαντινής και Σλαβικής Θεολογίας, Γκέρχαρντ Ποντσκάλσκυ, με τίτλο: "Η Ελληνική Θεολογία επί Τουρκοκρατίας 1453-1821 - Η Ορθοδοξία στη σκιά της επιρροής των δυτικών δογμάτων μετά τη Μεταρρύθμιση" (Μ.Ι.Ε.Τ. Αθήνα 2005, σ.σ. 580, Μεταφ. Πρωτ. Γεωργίου Μεταλλανού). Ο συγγραφέας, γεννημένος το 1937, εντάχθηκε το 1956 στο Τμήμα των Ισλαμικών και έκτοτε με συνεχείς σπουδές διδάσκει στα Πανεπιστήμια της Ευρώπης Βυζαντινολογία, Σλαβολογία και Οικουμενική Θεολογία. Ο μεταφραστής του έργου, Πρωτ. Γεώργιος Μεταλλανός είναι ένα υποδειγμα ορθόδοξου κληρικού και επιφανούς Θεολόγου επιστάμονα. Αποτέλεσμα, το έργο που μεταφράστηκε στα ελληνικά, να καθίσταται εύληπτο στον υποφισωμένο αναγνώστη και να ανοίγει διαύλους σκέψης και στοχασμού. Το έργο αυτό του καθηγητή Γκέρχαρντ Ποντσκάλσκυ έχει γίνει δεκτό με κωδικαίως ακολούθως από την έρευνα και τη διεθνή ακαδημαϊκή κοινότητα, όπως μαρτυρούν οι δεκάδες βιβλιοκρισίες που δημοσιεύθηκαν. Ο επιφανής καθηγητής G. Hering που προλογίζει το βιβλίο, το χαρακτηρίζει "μοναδικό".

Ο συγγραφέας με τις σπουδαίες συμβολές του στην ύστερη βυζαντινή και μεταβυζαντινή ιστορία της Θεολογίας, έχει εργασθεί με την αρμόζουσα σε γερμανό ερευνητή, εκκλησιαστική φιλοπονία, με εντυπωσιακή βιβλιογραφική εντιμότητα που την αποδεικνύουν οι σημειώσεις του βιβλίου, που πολλές φορές αποδεικνύονται πολυτιμότερες από το ίδιο το κείμενο. Στο σύγγραμμά του αυτό ο Ποντσκάλσκυ διερευνά τις σχέσεις της Ορθόδοξης Εκκλησίας με τις Εκκλησίες της Δύσης, οι οποίες είχαν αποσκολιόσει επανειλημμένα θεολόγους και ιστορικούς, φιλοσοφούς και πολιτικούς. Στις

θεωρήσεις της πνευματικής αντιπαράθεσης της Δύσης με τους πολιτισμούς της Ανατολής, το πνεύμα της Ορθόδοξης δεινοπάθειας και μέχρι σήμερα ακόμη καθώς αναζητούν την ιστορική τους ταυτότητα οι Έλληνες, βέβαιον αλυσίνα από διαφορετικά σκοπιά το ερώτημα ποια είναι η σχέση με τον κόσμο που ονομάζουν "Ευρώπη". Επειδή όμως η ιδιομορφία της ελληνόφωνης Θεολογίας κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας δεν θα γινόταν κατανοητή, χωρίς κάποια γνώση του αντίστοιχου ιστορικού πλαισίου, ο συγγραφέας εξετάζει πρώτα την πολιτική κατάσταση των ελληνικών περιοχών, καθώς και τις επιπτώσεις της τόσο στη θρησκευτική ζωή, όσο και στην Εκκλησιαστική Οργάνωση της Ορθοδοξίας.

Το βιβλίο αναθεωρημένο και συμπληρωμένο στην ελληνική έκδοση, αποτελεί την πρώτη πλήρη επισκόπηση της Ελληνικής Θεολογίας κατά τους τέσσερις αιώνες της Τουρκοκρατίας, καθώς και των παραφάσκιων της Ορθόδοξης χώρας της Ανατολικής και Νοτιοανατολικής Ευρώπης, ενώ παρουσιάζονται πέντε από εκατό συγγραφείς με τα βιογραφικά στοιχεία και τα έργα του. Δεδομένου ότι επί Τουρκοκρατίας δεν υπήρχαν στην Ελλάδα παρα ελάχιστες ανώτερες σχολές και βιβλιοθήκες η εκπαιδευτική δραστηριότητα μετατοπίστηκε μοιραία σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

Επί αναπτύχθηκαν στενές επαφές, αλλά και αντιπαράθεσεις με τα δυτικά δόγματα, μετά τη Μεταρρύθμιση, τον καθολικισμό, τον Προτεσταντισμό, τον αγγλικανισμό, καθώς και με την κριτική της θρησκείας από τον Διαφωτισμό κατά τον 18ο αιώνα.

"Στην πατρίδα τους, αλλά και στην Ξενη - επισπαιμεί ο συγγραφέας - οι Ορθόδοξοι έρχονταν σε καθημερινή επαφή με αλλοδόξους - άλλοτε σε πνεύμα συνδιαλλαγής και άλλοτε σε κλίμα πολεμικό. Οι σποραδικές λυπρές υπερβάσεις δεν πρέπει να μας κάνουν να παραβλέψουμε τα εδραία κοινά σημεία. Σκοπός του προκειμένου βιβλίου είναι ακριβώς να μας βοηθήσει να αντιληφθούμε τον εναργώς αυτό, διαλυόντας ιδεολογικές προκαταλήψεις". Πρόκειται τελικά για ένα εγχειρίδιο που απουσίαζε από την ελληνική γλώσσα και το οποίο θα καλύψει με πληρότητα τις ερευνητικές και διδακτικές δραστηριότητες, για τη θεολογία μας στη μεταβυζαντινή περίοδο.